

Naar de natuur: een ontmoeting met Charles Donker

Als je harde schijf vol is, als je hoofd steeds trager wordt of vastloopt: sta op en wandel. Alle paniek en weerzin, al het gepieker over tijd en dood en andere mensen, alle presserende verplichtingen en hormonale onrust worden vanzelf minder als je de deur van je huis achter je dicht trekt, de sleutels in je zak stopt en een paar uur gaat lopen. Door een stadscentrum of woonwijk, maar liever nog in de natuur.

“Ik kan niet buiten buiten”, zegt de Utrechtse tekenaar en graficus Charles Donker (1940). “Om

de zoveel dagen moet ik eruit. Anders word ik onrustig en onmogelijk. Het ergste wat ik me kan voorstellen is gevangenschap. Je kunt een misstap begaan en dan kom je in de bak terecht: voor mij zou dat de ergste straf zijn. Ik moet de lucht zien, de bomen horen ruisen, vogels zien vliegen. Of totale stilte ervaren. Ik zou doodongelukkig worden als ik niet meer naar buiten kon.”

Dat buiten kan overal zijn. Donker werkte in Frankrijk, Engeland, Spanje, Polen, Peru en Israël. In Nederland is hij vaak op de Utrechtse Heuvel-



Charles Donker in zijn atelier bij Fort Rhijnauwen, juli 2015. Foto Gijsbert van der Wal

rug te vinden, langs de Lek of helemaal rechtsboven in de provincie Groningen, waar hij een huisje heeft. Maar het dichtstbij buiten – twintig minuten fietsen vanaf zijn huis in het centrum van de stad – is bij Fort Rhijnauwen, ten oosten van Utrecht. “Forten zijn wel een belangrijke constante in mijn leven”, zegt de etser. Hij vertelt dat hij als kind al bij Fort Blauwkapel speelde en met vriendjes ging zwemmen bij Fort Ruigenhoek.

In Rhijnauwen werkt hij sinds 1970 in een voormalige boswachterswoning, waarvan hij de huur deelt met de beeldhouwer Kees van der Woude. Het gebouwtje is veel ouder dan het fort. De grootste kamer is nog altijd klein en

doet denken aan een monnikscel. De vloer is van gecraqueleerde plavuizen. Het binnenvallende licht is van Vermeer. Bij het raam staat een tafel met etsplaatjes en grafische materialen. Water, gas en elektriciteit ontbreken; Donker werkt hier bij daglicht en verwarmt het vertrek met een houtkachel. Van de stapels hardhout in de tuin heeft hij in de loop der jaren menige ets gemaakt. In sommige etsen klimt er hop tegen het hout op.

Meer onderwerpen vindt Donker net buiten de tuin. “Ik heb vrij veel etsen gemaakt van het landschap rond het atelier. Dat is een coulisselandschap: je hebt een aantal bomen, daarachter een heg, en daarachter dan weer een rij bomen.



Charles Donker, *Hout en hop II*, ca. 2010. Ets, 267×325 mm.

Allemaal in horizontale lijnen, met weilanden ertussen. Dat vind ik prettig, want ik heb enorme moeite met diagonale lijnen in een compositie. Die probeer ik meestal te vermijden. Ik wil het recht trekken, in evenwicht, naar horizontalen of verticalen. De coulissen hier kun je horizontaal achter elkaar zetten, dan krijg je allemaal evenwijdige banen over zo'n tekening."

Soms krijgt een boom een ets voor zichzelf. Daar moet hij dan wel eerst zijn blad voor verliezen. 's Zomers mag hij niet poseren. "In grafiek is het weergeven van een bebladerde boom erg moeilijk", legt Donker uit. "Het is een enorm volume, en in die bol zitten weer allerlei andere vormen. Je kunt niet al die bladeren gaan zitten natekenen, dat is onzin. Ik vind het altijd prachtig hoe Hercules Seghers het heeft opgelost. Dat was natuurlijk ook een heel goede schilder, misschien heeft het daarmee te maken: hij heeft op de etsplaat een schilderachtige manier gevonden om die boel te verbeelden. In lijn is het misschien ook wel te doen, dat weet ik niet. Mij bevalt het in elk geval minder. Terwijl een kale boom, dat heeft zo'n karakter. Hoe dat vertakt, dat is zo ontzettend mooi, en elke boom heeft zijn eigen typische hoeken en lijnen waarin dat gebeurt."

Je verzint het niet, zegt Donker. "Ik kan niks uit mijn hoofd tekenen, ik moet alles zien. Ik zit echt voor zo'n boom te kijken." Goed, hij verpoot wel eens een boom of struik als de compositie daarom vraagt, en hij werkt ook vaak in zijn atelier aan een plaat verder. Dan kan er nog veel aan veranderen. Maar altijd is de realiteit het uitgangspunt. Als je binnen iets met buitenlucht wilt maken, kun je maar beter buiten begonnen zijn. Dat wist Rembrandt al, die langs de Amstel tekende. De grote negentiende-eeuwse landschapsschilders baseerden hun atelierstukken ook op *plein air*-studies. "Wat je ter plekke hebt opgezet is meestal het beste", weet Donker. "Ik werk dus het liefst direct op zo'n plaat. Als dat goed gaat, zit je er helemaal in. Dan komt er echt een soort van geluk over je. Dan is het tijdloos, dan voel je je uiterst op je gemak en gelukkig."

Ja, want dat komt er dus nog bij, naast het

werken naar de natuur. Buiten waait de onrust uit je kop. Je vertraagt, je gaat van de vijfde versnelling naar de tweede. Of je parkeert jezelf en zet daarmee ook de tijd bijna stil. Een ets van Charles Donker is een samenvatting van vele dagen kijken naar plekken waar weinig gebeurt. Voor zover er al beweging is, laat hij die weg. Zoals straten en pleinen in negentiende-eeuwse foto's vaak leeg zijn omdat voetgangers en verkeer te snel gingen voor de sluitertijd van de eerste camera's, zo is de enkele wandelaar of fietser in Rhijnauwen opgelost in de sluitertijd van Donkers trage blik. Vogels zijn hem ook te vlug af, daar kan hij alleen iets mee als ze dichtbij zijn en zich lange tijd niet verroeren. Meestal zijn ze dan dood. Dieren als stillevens, dat kan. En landschappen als stillevens van bomen en heggen. "Maar een vliegende vogel door zo'n ets, dat zou ik heel vreemd vinden."

Vogelaar als hij is krabbelt Donker wel vaak de namen van vogels die hij hoort aan de rand van de etsplaat, in spiegelbeeld zodat ze later in de afdruk te lezen zijn. Kanttekeningen over geluid en beweging bij een stilstaand beeld. Soms komen er in drie, vier dagen wel veertig soorten voorbij. "I found myself suddenly neighbor to the birds", schrijft Henry David Thoreau in *Walden: or, Life in the Woods*, "not by having imprisoned one, but having caged myself near them."

Ik las Thoreau's *Walden* twee jaar geleden. Eindelijk. Want het is zo'n boek waarvan iedereen altijd zegt dat je het gelezen moet hebben. Deze keer had iedereen gelijk. *Walden*, verschenen in 1854, is nog steeds heel leesbaar en staat barstensvol moois en verstandigs. Thoreau vertelt over zijn verblijf van ruim twee jaar in een eenvoudig huisje aan een grote plas in het bos bij zijn woonplaats Concord, Massachusetts. Zijn observaties over het kalme leven daar deden me regelmatig aan de etsen van Charles Donker denken. Donkers notities zijn met hetzelfde geduld en dezelfde toewijding aan de natuur gemaakt – maar dan met de etsnaald. Net als Donkers grafiek werpt Thoreau's boek de vraag op: "What is a course of history or philosophy, or poetry, no matter



Charles Donker, *Jonge aanplant*, 1977. Ets, 212 × 372 mm.

how well selected, or the best society, or the most admirable routine of life, compared with the discipline of looking always at what is to be seen?"

In augustus vorig jaar schreef Pieter Steinz in *NRC Handelsblad* over een bedevaart die hij, als bewonderaar van Thoreau, jaren geleden ondernam naar Walden Pond. "Het meer was veel kleiner dan ik me had voorgesteld, de natuur minder imposant; en de gids vertelde met veel smaak hoe Thoreau bij bittere kou of bijtende honger even langs ging bij zijn vrienden in Concord om bij te komen van *the life in the woods*."

Rhijnauwen is in het echt ook kleinschaliger en drukker dan in het oeuvre van Charles Donker. De plekken die ik uit zijn etsen ken, blijken bijna allemaal vlakbij het boswachtershuisje te liggen. Een zolderraam aan de achterkant keek vroeger uit op het stilleven van heggen en bomenrijen; inmiddels is de *Jonge aanplant* die hij in 1977 etste een dichte hoge haag geworden en moet hij voor de coulissen een eindje de tuin uit lopen. Aan de voorkant biedt een zolderraampje uitzicht op de buitengracht van het fort: Donkers Walden Pond.

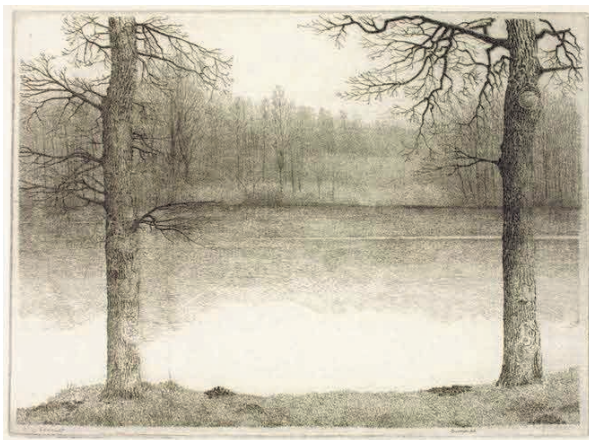
Van dat water, gezien tussen twee eiken door, heeft hij door de jaren heen verschillende etsen gemaakt, één keer met een oplichtende ellips erin die een ondergedoken fuut voorstelt.

De gracht weerspiegelt tegenwoordig het ziekenhuis en de studentenflats op de Uithof. "Als ik er nu etsen van zou maken, zou ik al die hogetorens erbij moeten zetten", zegt Donker. "Maar dat trekt me niet aan, dat is voor mij geen boeiend geheel. En als ik toch iets met die gebouwen zou willen, dan zou ik er een tijdje middenin moeten gaan zitten. Als ik daar vanuit een raam om me heen ga zitten kijken, komt er wel zo'n gebouw tevoorschijn. Maar die situatie doet zich niet voor, en als ik er niet hoeft te zitten: liever niet. Ik zoek liever de mooie plekken op."

Eenzaam is Donker evenmin als Thoreau. Hij is al bijna vijftig jaar getrouwd met Niovy, heeft twee kinderen, drie kleinkinderen en vele vrienden. Maar als hij werkt is hij alleen.

Thoreau beweert: "A man thinking or working is always alone, let him be where he will." Intrigerende opmerking. We zijn allemaal alleen als we

Charles Donker, *Twee eiken in de winter*, vierde staat, 1974. Ets, 215×292 mm.



van huis weglopen en wandelend lopen te denken. Charles Donker is alleen als hij dagenlang in een ets verdwijnt. Ik ben alleen als ik schrijf over Charles Donker. We zijn alleen en hebben niemand nodig, we weten onszelf bezig te houden. We maken iets en op de beste ogenblikken, in onze opperste concentratie, als we er helemaal in zitten en alles logisch lijkt, zijn we gelukkig. “Dat zijn wel belangrijke momenten”, zegt Donker. “En je kunt ze niet oproepen.”

Je kunt ze wel een béétje oproepen, natuurlijk, door in elk geval alvast met je etsplaat tussen de bomen te gaan zitten.

“Dat is waar. Maar dan moet er nog een aantal dingen samenvallen. Want je stoeltje kan scheefzakken, je jas kan pijn doen, je moet naar de plee of hebt geldzorgen. Het begint te regenen, het waait te hard, het gaat allemaal klote: dat kan ook. Maar soms valt alles samen en is het gewoon helemaal goed. Als je geheel geconcentreerd bent, word je niet door andere dingen afgeleid. Dat heb je op het moment zelf niet eens zo in de gaten, maar achteraf realiseer je je dat er helemaal geen dissonant was.”

Je weet dat je goed alleen kunt zijn als je zulke momenten niet per se wilt delen. Als je niemand

wilt bellen om te zeggen waar je uithangt, niemand hoeft te sms'en hoe goed je bezig bent. Als je je pas voltooide tekening niet meteen via Instagram wereldkundig hoeft te maken. Als je niet op Facebook post dat je artikel bijna af is. Als het enige getwitter nog ouderwets van vogels komt.

In een tijd van voortdurende verbondenheid wordt alleen zijn steeds moeilijker. Charles Donker – die wel een mobiel heeft, maar zonder internet, en die niet weet hoe een computer werkt – gaat het nog altijd uitstekend af. “Ja, ik denk dat ik wel enigszins een Einzelganger ben. De eenzaamheid vliegt me niet gauw aan.” Toch heeft zelfs hij, zo lijkt het, de behoefte te delen wat hij ervaart. Hij maakt een proefdruk van zijn plaat, werkt eraan verder, maakt nog een proefdruk en werkt vaak wéér verder – maar uiteindelijk drukt hij een oplage en toont zijn ets in galeries en musea, waar liefhebbers en verzamelaars hem kunnen bekijken. Zijn onthaaste werk werkt onthaastend. Binnen naar die prenten kijken is soms net zo aangenaam als buiten naar het echte werk (en sowieso een goed alternatief voor wie niet tegen regen kan, slecht ter been is of een gevangenisstraf uitzit). Donker laat ons zien wat hij gezien heeft.

“Het gekke is: daar sta ik niet bij stil”, zegt hij.

“Ik vind het heel prettig als iemand anders het mooi vindt, dus dat zal onbewust wel meespelen, maar het is niet het eerste waar ik aan denk.”

Het delen van de belevenis is dus niet de belangrijkste reden om een ets te maken. Wat is de drijfveer wél? Donker denkt hardop. “Misschien is het in deze tijd een beetje raar om te zeggen, maar... Schoonheid, dat vind ik toch een heel belangrijk iets. Om dat te verbeelden. Ik kan iets zo mooi vinden dat ik ermee aan de gang wil. Terwijl: het is er al, dus waarom zou je er nog iets mee willen doen? En toch wil ik dat.”

Misschien wil hij het omdat je nooit weet hoe lang het er nog is. Omdat hij iets van het moment, het licht, de plek wil vasthouden – in de eerste plaats dus voor zichzelf. In een tekening of ets lukt dat soms, en beter dan in een foto. In een foto gaat een fractie van een seconde zitten, in een tekening een hele middag. In een ets kun je zelfs meerdere dagen bewaren. Ze blijven daar onbeperkt houdbaar.

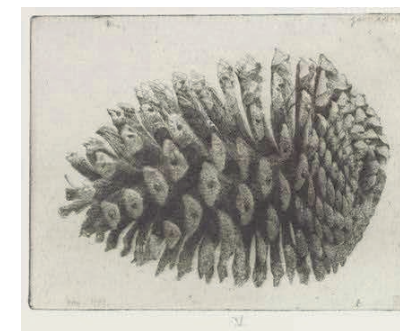
Donker knikt. “Je hebt het ook wel eens met herinneringen. Als het dan klaar is, heb je een soort... Toch iets van geluk, of zo, dat daar in dat ding zit.”

Een ets van een landschap is een herinnering op papier. Een ets van een schelp of dennenappel is zelfs een souvenir in het kwadraat. Eerst neemt Donker ze mee van buiten naar binnen; daarna gaan ze – op zijn atelierzolder in de stad of aan de tafel voor het raam in Rhijnauwen – door zijn hoofd en zijn handen, door de etsgrond en het salpeterzuur, om uiteindelijk op het papier te belanden. “Ergens achter de schelpen heb je natuurlijk met de zee te maken”, zegt Donker. “Het geruis, het licht. Ik denk dat dat zo'n voorwerp ook aantrekkelijk maakt. Als ik langs de kust loop, loop ik altijd naar schelpen te kijken. En als je ze dan thuis zit te tekenen, komt er weer iets van die zee tevoorschijn, of van de stilte die je aan de kust hebt meegemaakt. Aan een schelp die ik zelf vind – laatst vond ik van die hoorntjes op Simonszand, waar je normaal niet kunt komen, maar ik mocht mee met iemand die er vogels ging tellen – zit dan

toch een verhaal vast. Dat is anders dan wanneer je een schelp koopt bij een antiquair.”

Naast dat verhaal is er het concrete beeld, naast de sentimentele kant de formele. Aan zijn opleiding tot monumentaal kunstenaar, begin jaren zestig aan de academie in 's-Hertogenbosch, heeft Donker een sterke belangstelling voor decoratieve platheid overgehouden, voor patronen en structuren. Hij zei het al: in het Rhijnauwse coulissenland trekken hem de horizontale banen aan, in de kale bomen boeit hem het patroon van vertakkingen. Op kleinere schaal is er bijvoorbeeld de omheining van gevlochten wilgentenen rondom het atelier en het opgestapelde haardhout in de tuin, en op nog kleinere schaal kan hij zich verliezen in het verendek van een dode vogel, de vacht van een haas of mol, de pluïsbol van een paardenbloem, de schubben van een vis of dennenappel. Na een tijdje kijken en tekenen blijken het allemaal werelden op zichzelf te zijn.

Donker pakt er een dennenappel bij. “Het is een ongelooflijk ingewikkeld geval. Er lopen verschillende ritmes door elkaar.” Het ene ritme, wijst hij aan, is de spiraalbeweging van de schubben die vanuit een soort kruin naar boven draaien. Ze worden groter en komen verder uit elkaar te staan, maar die spiraal blijft erin zitten en die moet je



Charles Donker, *Dennenappel IV*, 2012. Ets, 125×162 mm.

in de gaten houden als je de dennenappel wilt tekenen. “Maar dwars daar tegenin hebben die schubben of lobben nog een andere richting die moet kloppen”, zegt de etser. “Het patroon van hoe ze schuin boven elkaar liggen. Dat is verbazend moeilijk te pakken te krijgen.” Dan is er nog het probleem van licht en donker: al die oplichtende schubben komen uit een donkere kern. Samen vormen ze bovendien een volume, een kegelvorm met een eigen licht-donkerverloop. “Kortom, er zit een heel verhaal in. Dat fascineert me dan.”

En denk maar niet dat een schelp veel makkelijker is. Zo'n waaier van ribbeltjes, met weer andere ribbels als een soort jaarringen er dwars doorheen: het is een spinnenweb van lijntjes waarin je als etser hopeloos verstrikt kunt raken – ook al omdat je licht en schaduw in negatief op je plaat zit te tekenen. De donkere etsgrond wordt later het licht van het papier, de glinsterende krasjes worden zwart.

“Soms krijg je de pest aan jezelf: wat zit je te kloten, dit is helemaal niet goed, hou ermee op. Je laat het een tijdje liggen en op een bepaald moment heb je weer zo veel rust dat je denkt: ik ga het opnieuw bekijken. En dan heb je ook meer overzicht. Je hebt die schelp al drie keer fout gedaan, de vierde keer weet je waar de fouten liggen en kun je ze voor zijn. Je kent de route, je bent minder bang en zet het directer op de plaat.”

Dan wordt het dwalen in plaats van verdwalen. Je verheugen over al die vormen in de natuur, in plaats van erover te wanhopen.

“There can be no very black melancholy to him who lives in the midst of Nature and has his senses still”, schrijft Thoreau. Hooguit wordt de verwondering je soms te veel, zegt Donker. “Omdat

je een hele hoop ziet en daar heel weinig mee doet. Dat kan frustrerend zijn. Als ik 's avonds thuis kom en er niets mee gedaan heb, dan vind ik dat jammer. Is dat dan een calvinistische inslag? Niovy zegt altijd: ga toch eens gewoon door het bos lopen. Geheel zorgeloos genieten van wat je om je heen ziet. Daar heeft ze gelijk in. Ik heb altijd die rare neiging dat ik er iets mee moet doen. Het is soms wel lastig dat ik me daar moeilijk van kan losmaken.”

Aan de andere kant: “Je wordt ouder en je denkt: wat heb ik nou eigenlijk uitgespookt, in mijn leven. Dan vind ik het wel prettig dat ik dit doe. Dat er om de zoveel tijd iets uit mijn vingers komt, waar ik nog blij mee ben ook, soms.”

Het is natuurlijk niet alleen calvinisme, niet alleen het idee dat je moet werken omdat andere mensen dat ook doen en je anders geen knip voor de neus waard bent. Werken is ook weerstand bieden aan een ledigheid of radeloosheid waarin je, als je niet uitkijkt, kunt wegzinken. Het is een manier om je staande te houden.

“Ik had het vroeger al, als ik spijbelde van school en ergens ging zitten tekenen”, herinnert Donker zich. “Dan kneep ik hem natuurlijk wel dat ik betrappt zou worden, maar tegelijkertijd, op een goede plek en met de zon erbij, voelde ik me toch behoorlijk gelukkig. Dat kon ik van die MULO niet zeggen. Misschien was dat het begin. Misschien was het ook een wegkruipen voor zo'n hele maatschappij, waar je de ballen van begreep, waarin je je niet prettig voelde of waarvan je dacht: hier zal ik nooit goed in kunnen functioneren. Dat is ook mogelijk. Je kruipt weg in zo'n tekening, in een droom, en daar voel je je gelukkig bij. Ik denk dat het voor mij de enige manier was om me te handhaven.”